

Dr Marek Tycjan Olszewski
Instytut Archeologii
Uniwersytet Warszawski

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Vlastimil Drbal'a pt. „Sokrates, Odysseus, Kassiopeia, Aion:
Wybrane aspekty ikonografie pozdne antických mozaik v Syrii”

Przedłożona do recenzji rozprawa liczy 349 stron, w tym 22 strony bibliografii (314-336) gdzie autor zawarł skróty bibliograficzne (314-317), bogaty wykaz pisanych źródeł antycznych (318-321) oraz na 15 stronach literaturę z dziedziny historii, archeologii, historii sztuki i badań nad mozaiką antyczną (322-336). Rozprawa posiada również 27 plasz ilustracyjnych w większości kolorowych, w tym 7 map i planów urbanistycznych starożytnych miast.

Przedmiotem rozprawy jest, jak autor podkreśla w tytule, kilka wybranych aspektów późno antycznej ikonografii mozaik na terenie Syrii. Poprzedzona wstępem, praca została podzielona na pięć nierównej wielkości rozdziałów. Pierwszy rozdział zatytułowany „Historicke a mozaikowa problematika” liczy 111 stron (16-127) i podzielony został na siedem podrozdziałów. Drugi rozdział zatytułowany „Sokrates” składa się z ośmiu podrozdziałów i liczy 124 strony (128-253). Rozdział trzeci poświęcony jest „Therapenides” i liczy zaledwie 17 stron (253-270). Rozdział czwarty omawia mozaiki z „Kassiopeia a Nereovny” na 23 stronach (271-294). Ostatni rozdział piąty zatytułowany „Aion – mozaika z Shahba-Filippopolis” zajmuje nie więcej jak 13 stron (295-308). Pracę kończą wnioski na stronach 309-313. Rozprawa posiada również streszczenie w języku czeskim (337-338) i angielskim (339-340).

Metoda przyjęta w pracy to zestawienie i analiza źródeł literackich epoki dotyczących wybranych tematów takich jak n.p. ukazanie postaci Sokratesa lub tematów mitologicznych „konkurs piękności pomiędzy Nereidami i Kasjopeją”, „Odysseusz i Penelopa ze służącymi” oraz bóg (personifikacja) Aion, ze źródłami ikonograficznymi mozaik rzymskich. Wybrane mozaiki mają charakter alegoryczny i powstały w okresie sporów ideologicznych pomiędzy poganami i chrześcijanami. Autor ograniczył się w zasadzie do analizy mozaik (lub stanowiły one dla niego punkt wyjścia) kompleksu apamejskiego znajdującym się pod katedrą wschodnią interpretowanym przez J.-Ch. Balty jako szkoła neoplatońska z okresu Juliana Apostaty, mozaik z Szahba Philippopolis okresu Filipa Araba, Palmiry (III wiek) oraz Nea Paphos na Cyprze (ok. połowa IV wieku). Te czwarto i trzecio wieczne mozaiki powstały w okresie dynamicznego wzrostu chrześcijaństwa przeciwko któremu pogańskie elity intelektualne owych czasów przeciwstawiały się i co nazywamy potocznie reakcją pogańską. Mozaiki te są najbardziej reprezentacyjnymi dziełami zmian społeczeństwa rzymskiego i sporów ideologicznych ówczesnych czasów.

Autor w rozprawie ukazał niezwykle bogactwo materiału ikonograficznego mozaik rzymskich owych czasów. Tematy ikonograficzne wokół których skonstruował rozdziały od II do V omawiają ogromną liczbę zabytków dla wschodniej jak i zachodniej części cesarstwa rzymskiego. Autor porusza się swobodnie w źródłach literackich antycznych co jest dużym atutem niniejszej pracy. Wykorzystuje w sposób rzetelny literaturę obcojęzyczną cytując liczne publikacje specjalistów późnego antyku. Czasami jednak można dostrzec braki kilku publikacji jak np. ważnego artykułu dla mozaik z Cypru : Ph. Hadjichristophi, « Identités païenne et chrétienne dans l'art paléochretien de Chypre », in : Identités croisées en un milieu

méditerranéen : le cas de Chypre (Antiquité-Moyen Age) texte réunis par S. Fourrier et G. Grivaud, Université de Rouen et du Havre 2006 i kilku innych z ostatnich lat.

W większości przypadków w sposób rzetelny omawia zaproponowane teorie i interpretacje programów ikonograficznych omawianych dzieł. Moją wątpliwość budzi jedynie historia badań i zaproponowanych interpretacji dotyczących mozaiki z „Domu Aiona” w Nea Paphos na Cyprze. Mozaika ta, która zdobiła tryklinium bogatego domu, odkryta została i po raz pierwszy opublikowana przez W.A. Daszewskiego w „Dionysos der Erlöser” w 1985 roku. Odkrywca zaproponował interpretacje mozaiki, która została poddana licznym krytykom m.in. Deckers’a z 1986 roku. Autor rozprawy cytuje artykuł J. Balty, „Iconographie et reaction païenne”, z 1988 roku, która proponuje interpretację dzieła w porządku obrazów (zaczynając od obrazu Ledy i łabędzia, a kończąc na Kasjopei i Nereidach) identyczny jaki zaproponowałem w artykule w języku polskim wydanym rok wcześniej w 1987 roku : M.T. Olszewski, Uwagi na temat mozaiki z domu Aiona z Nea Paphos (Cypr), Meander 9-10, p. 421-461. Wcześniej niż J. Balty, interpretuję w tym samym artykule Kasjopeję jako duszę, która doznaje apoteozy, aby „żyć” wśród bogów o czym mówią teksty filozofii spirytualistycznej (neoplatonizm). Ta część wywodu autora powinna zostać całkowicie poprawiona.

Pewnego rodzaju niepokój budzi nierówna wielkość rozdziałów, gdzie pierwszy i drugi liczą 235 stron, zaś trzy ostatnie w sumie tylko 53 strony.

Rozważania i historia badań na temat późnego antyku (III- pocz. VII w.) mogłaby być świetnym tematem na odrębną dysertację doktorską i nie koniecznie być tak szeroko rozwinięte w niniejszej rozprawie. Liczne studia na ten temat znajdują się np. w roczniku Antiquité Tardive. Podobna opinia dotyczy historii Syrii i historii mozaiki syryjskiej, tematy, które mają już bogatą literaturę naukową.

Autor popełnia kilka pomyłek cytując i myląc imiona prac Janine Balty i Jean-Chearle Balty. Poprawek wymaga również porządek chronologiczny prac różnych autorów w bibliografii dzieł cytowanych.

Niekwestionowane zalety pracy niwelują zdecydowanie jej niedostatki i w związku z tym wnoszę o dopuszczenie autora rozprawy do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Paryż, 30 grudzień 2009 roku.

Dr Marek Tycjan Olszewski

